παρουσίαση αση Ρ

Media: ΕΠΟΧΗ
Page: 35
Published at: 10-09-2023
Author:
Surface: 2331.46 cm²
Circulation: 630
Subjects:

παρουσίαση

Διαβάζοντας την Αφρική

Μοχάμεντ Μπουγκάρ Σαρ «Η πιο μυστική μνήμη των ανθρώπων», μετάφραση: Μήνα Πατεράκη-Γαρέφη, εκδόσεις Πατάκη, 2023

Σελίδες της Σενεγάλης Ι - 20ός αιώνας

Βρισκόμαστε στο Παρίσι, το 2018: ο Ντιεγκάν Λατύρ Φέιγ, νεαρός συγγραφέας από τη Σενεγάλη, βρίσκει επιτέλους ένα μυθικό βιβλίο που είχε εκδοθεί το 1938, προκαλώντας σκάνδαλο τότε, ενώ σήμερα πλέον θεωρείται ανεύρετο. Εξίσου μυστηριώδης και σκοτεινή είναι και η φιγούρα του συγγραφέα του: ενός Σενεγαλέζου, ονόματι Τ.Σ. Ελιμάν, τον οποίο κάποια είχαν αποκαλέσει «νέγρο Ρεμπό» που όμως, αμέσως μετά την έκδοση αυτού του βιβλίου, εξαφανίστηκε για πάντα. Ο Ντιεγκάν διαβάζει το βιβλίο και μαγαίνεται, ενώ ταυτόχρονα τον ενηγεγκάρει και η γραματική μορφή του συγγραφέα του. Ξεκινάει λοιπόν μια παθιασμένη αναζήτηση για τον Τ.Σ. Ελιμάν, μια μορφή που αρχίζει να διαγράφεται σιγά σιγά σαν από ψηφίδες ενός παζλ, ή σαν μέσα από καμματάκια ενός σπασμένου καθρέφτη, σκορπισμένα στο Παρίσι, στο Μπουένος Άιρες και στην υπόλοιπη Λατινική Αμερική, στο Άμστερνταμ, στη Σενεγάλη. Η αναφορά στους Άγγους ντεπέτιβ του Ρομπέρτο Μπολάνο μόνο τυχαία δεν είναι.

Υπήρχατες ένα σύνθετο και πολυεπίπεδο κείμενο, ο Σαρ, ο συγγραφέας που γράφει για τον συγγραφέα (Ντιεγκάν) που αναζητεί τον συγγραφέα (Ελιμάν), ξεκινάει έτσι, μεταξύ άλλων, ένα συναρπαστικό ταξίδι στη λογοτεχνία: στα όρια της λογοτεχνίας με την πραγματικότητα, στα πολλαπλά περιεχόμενα της λογοτεχνίας, στη λογοτεχνία ως πολιτική πράξη, στο βάρος και τη δυναμική της, στο σύνορο ανάμεσα στη λογοκλοπή και στη δημιουργική ωκειοποίηση. Και, τελικά, ένα ριβοκάνδυνο ταξίδι καταβύθισης στον εαυτό του, παράλληλη με «το ταξίδι του έργου προς τη μοναξιά», με τα λόγια του Μπολάνιο.

Η περιπλάνηση αυτή δίνει την ευκαιρία στον συγγραφέα να θέξει μια σειρά από θέματα: την εξωία («δεν υπάρχει πίστα να πεις για την εξωία»), τη θέση («τις αψιφοσμίες ενίοτε βολικές σιχνά ταπεινωτικές») των Αφρικανών συγγραφέων (ή εκείνων αφρικανικής καταγωγής) στη γαλλική λογοτεχνική σκηνή (καθώς και το πώς η αστική Γαλλία επιδιώκει να έχει ήσυχη τη συνείδησή της καθαγιάζοντας κατά καιρούς κάποιον Αφρικανό συγγραφέα), τη σύγχρονη μετανάστευση και τους νεαρούς Σενεγαλέζους που πνίγονται στη θάλασσα προσπαθώντας να φτάσουν στην Ευρώπη, τις κλειστές και τις ρευστές ταυτότητες.

Τελικά, όμως, η συζήτηση επιστρέφει στην αιώνια πλγή, την αποικιοκρατία (και τα κρυφά πολλές φορές απόνεφα της): μπροστά στην αγωνία ενός Αφρικανού να ακολουθήσει ευρωπαϊκούς χώδικες για να γίνει αποδεκτός, ένας από τους πρωταγωνιστές του βιβλίου θα πει, θα κραυγάσει: «η αποικιοκρατία σπέρνει στους αποικιοκρατούμενους τη ερήμωση, τον θάνατο, το χάος. Αλλά σπέρνει επίσης μέσα τους -κι αυτή είναι η πιο διαβολική επιτυχία της- την επιθυμία να γίνουν εκείνο που τους καταστρέφει». Έτσι, υπό το πρίσμα της «βλάβης της αλλοτρίωσης», διαβάζει την ιστορία του Ελιμάν αυτός ο πρωταγωνιστής του βιβλίου, καθώς αποφασίζει να μην επιστρέψει ξανά στη Γαλλία, «όπου μας ταΐζουν με το ένα χέρι, για να μας στραγγαλίσουν με το άλλο».

Ο συγγραφέας αυτού του εξαιρετικά ενδιαφέροντος και καλογραμμένου βιβλίου, Μοχάμεντ Μπουγκάρ Σαρ, είναι γεννημένος στη Σενεγάλη, το 1990, αλλά ζει στη Γαλλία. Το συγκεκριμένο βιβλίο του κέρδισε το 2021 το Βραβείο Γκονκούρ, την κορυφαία διάκριση των γαλλικών γραμμάτων.

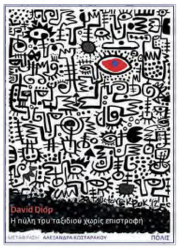

Νταβίντ Ντιοπ «Η πύλη του ταξιδιού χωρίς επιστροφή», μετάφραση: Αλεξάνδρα Κωσταράκου, εκδόσεις Πόλις, 2023

Σελίδες της Σενεγάλης ΙΙ - 18ος αιώνας

Τη στιγμή που πεθαίνει, ο επιφανής Γάλλος φυσοδίφης Μισέλ Αντανσόν ψιθυρίζει μια σχεδόν ακατάληπτη και μυστηριώδη λέξη (Μαμά; Μα Λράφι; Μαράμ;), ενώ αφήνει κληρονομιά στην κόρη του, Αγκλαέ, έναν τεράστιο όγκο από σαβούρα, όπως αυτή νομίζει. Ωστόσο, μέσα σε ένα παλιό σεκρετέρ, σε μια κρυφή θήκη, η Αγκλαέ θα βρει ένα πακέτο τετράδια, όπου ο πατέρας της εξιστορούσε μια περιπέτεια που τελικά θα αποδεικνύσταν κρίσιμη, καθοριστική για τη ζωή του: το ταξίδι του στη Σενεγάλη το 1750, σε ηλικία 23 ετών. Ο Αντανσόν πάγε εκεί με στόχο να μελετήσει τη χλωρίδα και την πανίδα της χώρας και με όνειρο να γράψει μια παγκόσμια εγκυκλοπαίδεια που θα του χάριζε την αναγνώριση και την καταξίωση στον κόσμο της επιστήμης.

Ήταν η εποχή που οι δάσκαλοι δίδασκαν ότι «οι νέγροι ήταν ασκαλίεργτια και βάσανισα» και η καθολική εκκόνγεία κήρυττε ότι «οι νέγροι είναι από τη φύση τους σκλάβοι». Εκεί όμως, στη Σενεγάλη, ο Αντανσόν θα γνωρίσει από κοντά τι σημαίνει αποικιοκρατία. «Εκεί συνάντησα πόνο». Θα πει, ενώ θα βρεθεί ανεμμέτωπος με τις επικερδέστατες επιχειρήσεις που έχει στήσει η αποικιακή διόιξση: ελεφαντόδοντα, χρυσάφι, αραβικό κόμμι, δέρμα και, πάνω απ' όλα, το κυριότερο: το εμπόριο σκλάβων.

Ο φυσιοδίφης όμως έχει κάνει ένα θεμελιώδες βήμα: έχει μάθει τη γλώσσα (για την ακρίβεια, μία από τις γλώσσες) των ντόπιων. Χάρη σ' αυτή θα έρθει σε άμεση επαφή με τους κατώκους της περιοχής («ήταν επιρολλακτικά με άλκιος τους λευκοκκ»), με την πραγματικότητά τους και τη ζωή τους σε όλες τις (φωτεινές ή σκοτεινές) πλευρές τους («σκεφτόμων τους βασιλιάδες τους που, σαν τους δικούς μας, δεν διστάζουν να ευνοούν τη δουλεία προκειμένου να κερδίσουν ή να διατηρήσουν την εξουσία»), με τα έθιμα και τις αφηγήσεις τους («τα ιστορικά μνημεία για νέγρους της Σενεγάλης βρίσκονται στις αφηγήσεις τους, στα παραμύθια τους, που μεταβιβάζονται από γενιά σε γενιά από τους ιστοριακούς-τραγουδιστές τους»).

Ξεκινώντας, επιπλέον, από μια περιέργεια που σιγά σιγά θα γίνει εμμονή, ο Αντανσόν θα ρχτεί και σε μια περιπέτεια που τελικά θα τον οδηγήσει να συνοστηθεί και με έναν άνθρωπο με τη «γυναίκα που επέστρεψε» από έναν τόπο χωρίς επιστροφή («από την άλλη πλευρά της θάλασσας, από εκείνη τη χώρα που οι σκλάβοι δεν επιστρέφουν ποτέ»): θα μάθει την πραγματική ιστορία της, θα φωτίσει κρυφές γωνίες και τελικά θα πάρει αποφάσεις που θα αλλάξουν τη ζωή του.

Η σύγκρουσή του με τις αποικιακές αρχές θα είναι σκληρή, θα υποστεί και ο ίδιος απρόσμενη βία, έχοντας όμως πάντα, σε τελική ανάλυση, ως ύστατη ασπίδα πρόστασίας το λευκό του δέρμα.

Με ύρος που αποφεύγει τις φραστικές υπερβολές ή «κορυφώσεις» και τους εύκολους μανιχαισμούς, ο Ντιοπ έγραψε ένα σκληρό και δυνατό βιβλίο για τη μόρφη στον άγνωστο και «απελκτικό» κόσμο της Αφρικής (αλλά και για τα άρια αυτής της μόνης), για τη συνάντηση του επιστήμονα του Διαφωτισμού με την αποικιοκρατία, για την ιστορία ενός ανθρώπου που «δεν επέστρεψε ποτέ πραγματικά από το ταξίδι του στη Σενεγάλη».

Ο Ντιοπ έχει γεννηθεί στη Γαλλία αλλά μεγάλωσε στη Σενεγάλη. Τώρα είναι καθηγητής στη Γαλλία. Στα ελληνικά κυκλοφορεί και το εξαιρετικό *Τη νύχτα όλα τα αίματα είναι μαύρα* (International Booker 2021 και Goncourt de Lycéens 2018, μεταξύ πολλών άλλων βραβείων).

ΚΩΣΤΑΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

Σβεν Λίντκβιστ «Εξοντώστε όλα αυτά τα κτήνη. Ένα ταξίδι στην καρδιά της γενοκτονίας», μετάφραση: Δημήτρης Ράπτης, εκδόσεις Ποταμός, 2023

Όψεις του ευρωπαϊκού πολιτισμού

«Δεν μας λείπουν οι γνώσεις. Μας λείπει το θάρρος να συνειδητοποιήσουμε όσα ήδη ξέρουμε.» έτσι αρχίζει και τελειώνει αυτό το βιβλίο του Σουηδού συγγραφέα, το οποίο επιδιώκει να διερευνήσει και να φωτίσει το μείζον έγκλημα της ευρωπαϊκής αποικιοκρατίας στην Αφρική.

Το βιβλίο του Λίντκβιστ συνομιλεί ευθείως με την *Καρδιά του σκότους*, του Τζόζεφ Κόνραντ. Αλλωστε ο τίτλος του βιβλίου προέρχεται από το χάρι του Κουρς, του διαβήματος πρωταγωνιστή στο βιβλίο του Κόνραντ. Ο Λίντκβιστ (που γράφει αυτό το βιβλίο ενώ ταξιδεύει στην αφρικανική έρημο, ταξίδι που καταγράφεται επίσης στο βιβλίο) ιχνηλατεί την πορεία μέσα από την οποία ο Κόνραντ συνέλαβε και πρακτιμάστε τη συγγραφή της *Καρδιάς του σκότους*, επικεντρώνοντας την προσοχή του προφανώς στην παραμονή του συγγραφέα στο Κονγκό, που έλαβε χώρα βεβαίως πρωτού έρθει στην (ευρωπαϊκή) επιφάνεια η κατάσταση στο Κονγκό του Λεοπόλδου (βλ. π.χ., συμπληρωματικά, και Ένταμουν Μορέλ. *Απέναντι στην Καρδιά του Σκότους. Ο αγώνας ενάντια στη γενοκτονία των Κονγκολέζων (1885-1908)*, μτφ., ανθολόγηση Θοδωρής Τσιμέδης, εκδ. Πατάκη, 2022).

Ο Λίντκβιστ συγχωρεί έναν συλλογισμό όπου συνδέει την αποικιοκρατία με όλες τις ρατσιστικές, «εκπολιτιστικές» κλπ. θεωρίες, όλες τις «θεωρίες της εξόντωσης» και τις αντιλήψεις που υποστήριζαν ότι οι «κατώτερες» φυλές πρέπει να θυσιαζόνται στο όνομα της «προόδου», οι οποίες αποτελούν, όπως λέει, «κοινή ευρωπαϊκή κληρονομιά». Με τρόπο παράλληλο και με μια αποσπασματική γραφή, μελετάει, για παράδειγμα, την επεκτατική πολιτική των ευρωπαϊκών χωρών, την ένναια του «ζωτικού χώρου» που διατυπώθηκε στη Γερμανία το 1897, τα τεράστια οικονομικά οφέλη των ευρωπαϊκών χωρών από την αποικιοκρατία (το Κονγκό ξεκίνησε ως προσωπική περιουσία του βασιλιά του Βελγίου, Λεοπόλδου του 2ου), την ιστορία και την πολιτική των «εξερευνητών» της Αφρικής, τον ρόλο των ευρωπαϊκών ερημερίδων και τη διαμόρφωση της «κοινής γνώμης», τη βιομηχανία και τον ρόλο των όπλων, την εξαφάνιση κάθε φυσικής νοσίων Αφρικανών, τη θεωρία για το «χρέος του λευκού» και το «ιμπεριαλιστικό καθήκον», το δουλεμπόριο, αλλά και τις όποιες κριτικές φωνές στον ιμπεριαλισμό και τη γενοκτονία ακούστηκαν εκείνη την εποχή.

Περνώντας από τη Λατινική Αμερική, την Ταϊτιανία, την Αλγερία και το Βιετνάμ και φτάνοντας μέχρι το σήμερα και τις νεοναζιστικές επιθέσεις σε πρόσφυγες, ο Λίντκβιστ υποστηρίζει ότι ο ευρωπαϊκός κυρίαρχος λόγος συστηματικά συγκαλύπτει μια σειρά από εγκλήματα και οργανωμένες γενοκτονίες, καθώς αποδέχεται και καταδικάζει βολικά μόνο τα εγκλήματα του ναζισμού και το Ολοκαύτωμα. Το γεγονός αυτό έδωσε αφορμή για μια κριτική στον Λίντκβιστ για σχετικοποίηση των ναζιστικών εγκλημάτων και της μοναδικότητας του Ολοκαυτώματος, στην οποία ο συγγραφέας απαντάει ως εξής: «Το Ολοκαύτωμα ήταν μοναδικό – στην Ευρώπη. Στις άλλες ηπείρους η ιστορία του δυτικού επεκτατισμού έχει να δείξει πολλά παρόμοια παραδείγματα εξόντωσης ολόκληρων λαών».

Ανίς Κολτζ «Το αλλού των λέξεων», μετάφραση: Μαρία Παπαδήμα, εκδόσεις Στερέωμα, 2022

Ας έρθει κάποιος με λέξεις

Ας έρθει κάποιος/ με λέξεις/ στρογγυλές και καλοζυγισμένες/ σαν ψωμιά/ θα μπορούσε να λέει ΠΡΩΙ και ΒΡΑΔΥ/ χωρίς να φεύδεται.

Αυτό το ποίημα ακριβείας ανήκει στην γεννημένη στο Λουξεμβούργο και γαλλόφωνη από πεποίθηση ποιήτρια Ανίς Κολτζ (1928-2023), αποδεικνύοντας πως πράγματι «κάποια ήρθε με λέξεις», σημειώνοντας μια άφξη και μια παραμονή στα ευρωπαϊκά γράμματα με ένα ειδικό βάρος χειροπιαστό, με είκοσι και πλέον ποιητικές συλλογές, πλήθος διακρίσεων και καταξίωση στα ποιητικά πράγματα μετά και την απονομή του «Prix Goncourt de Poesie Robert Sabatier» το 2018, αλλά και την αυθολόγηση του έργου της στην περίφημη σειρά «Poesie / Gallimard».

Επτά δεκαετίες ποιητικής δημιουργικής συνέπειας έχρισαν την Ανίς Κολτζ «Μεγάλη Κυρία της Λουξεμβουργιανής ποίησης» και εμείς ως ελληνικό ανιαγνωστικό κοινό είχαμε τη χαρά να την γνωρίσουμε συστηματικά μέσα από την ωραία κι ανχώγιμη μετάφραση της Μαρίας Παπαδήμα για τις εκδόσεις Στερέωμα, σε μια πολύ προσεγμένη δουλειά υπό τον τίτλο «Το αλλού των λέξεων και άλλα ποιήματα», όπου η επιλογή των ποιημάτων και η εισαγωγή ανήκουν επίσης στην Μαρία Παπαδήμα και το επίμετρο στον Νίκο Ζάμπελα. Την έκδοση συνοδεύουν ασφίγ ζωγραφικά έργα του Στέφανου Ρόκου, προσθέτοντας στην ανιαπάντεχη αναγνωστική εμπειρία που συνιστά η γραφή της Κολτζ, κατά την προσωπική της παράδοση που θέλει τις περισσότερες ποιητικές της συλλογές εικονογραφημένες από εικαστικούς.

Αναπάντεχη γραφή, λοιπόν, αλλά γιατί; Τί είναι αυτό που εκπλήσσει στον τρόπο της Κολτζ; Η διαύγεια, η καθαρότητα, η ειλικρίνεια μιας φωνής χωρίς περιστροφές. νομίζω, έχοντας τους τελευταίους μήνες επιστρέψει πολλές φορές και για διαφορετικούς λόγους σ' αυτά τα ολιγόστιχα και κατασταλαγμένα στην αιτάρκειά τους ποιήματά. 101 μάλιστα στον αριθμό, ώστε να μπορούμε να πούμε πως πράγματι το δείχμα είναι και αντιπροσωπευτικό και πλήρες. καθώς η ελληνική έκδοση συνέπεί από εννέα ποιητικά βιβλία της Κολτζ από το 1966 έως το 2017.

Το μαχαίρι εδώ μπαίνει στο κόκκαλο. Και η γυμνότητα της ποίησής της είναι οπωσδήποτε εκτυφλωτική, όπως εύστοχα παρατηρεί (και προειδοποιεί) η Παπαδήμα στην εισαγωγή της. Για παράδειγμα γράφει η Κολτζ στο ποίημα «Στη μητέρα μου»:

Ρούφηξες το μεδούλι της σπονδυλικής μου στήλης/ Για να τη γεμίσεις / υδράργυρο / και να μετρές πόνο μου / τη θέρμη σου/ Γυναίκα ξένη/ που έφυγες/ σε άλλη κατεύθυνση.

Η Κολτζ δεν γράφει για κα χαριστεί σε κανένα, άλλωστε. Ανάμεσα στα ποιήματα που ξεχωρίζω και «Η ζωή»- Διαβάζω εκεί: *Ο χρόνος επανακαμβάνει τις μέρες του/ όπως ο άνθρωπος τις ερωτήσεις του/ Τίποτα δεν αλλάζει-/ η ζωή μας στέλνει πίσω/ στο αρχικό έγκλημα/ Ο καθένας μας έχει ήδη/ τη θέση του στην κόλαση.*

Η ποιήτρια δεν αφήνει κανέναν απ' έξω, κι αυτή η στάση έχει κάτι το οργιαστικά απελευθερωτικό. Τύηλοί βαθμό συνειδητότητας, σοφία και σφρίγος από μια δημιουργό που έφυγε από τη ζωή τον Μάρτιο πιο μας πέρασε έχοντας αφήσει το βαθύ ίχνος της μαρτυρίας της.

Η *σύμτις* αποσύρεται με δύο ιδιαίτερα ποιήματα:

Όταν ενώνω τα χέρια μου
σε προσευχή
πείφνων φωτιά
Ένας μέρος του ουρανού γαρεμίζεται

***

Ήταν ψηλός και όμορφος
Τα μάτια του
σαν τα παπούτσια
του ταχυδρόμου
μεγάλα
καφετιά
ξεστά
Ο ίσσιος του τηγυνάει πάντα
στη ζωή μου.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΑ ΚΟΡΡΥΒΑΝΤΗ

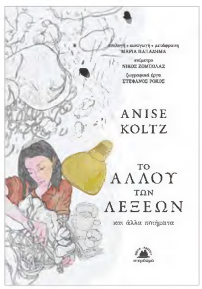

Σπόρος